

**РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗПОДІЛУ
НАРКОЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ: ДЕЯКІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ
REGIONAL PECULIARITIES OF DISTRIBUTION OF DRUG TRAFFICKING
IN UKRAINE: SOME WAYS OF COUNTERACTION**

Бабенко А.М.,

*кандидат юридичних наук, підполковник міліції,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Донецького юридичного інституту МВС України*

Статтю присвячено територіальним відмінностям злочинності. Розглянуті регіональні особливості розподілу злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, її причини. Наведені шляхи вдосконалення запобіжної діяльності.

Ключові слова: регіональна злочинність, наркотичні засоби, причини та умови, запобігання.

Статья посвящена территориальным различиям преступности. Рассмотрены региональные особенности распространённости преступности в сфере оборота наркотических средств, ее причины. Представлены пути усовершенствования мер предупреждения.

Ключевые слова: региональная преступность, наркотические средства, причины и условия, предупреждение.

The article is devoted to territorial differences of criminal activity. In the article analyzed the regional peculiarities of the distribution of crime in the sphere of turnover of narcotic drugs, the cause of it. Are the ways of improvement of the safety activities.

Key words: regional crime, drugs, the causes and conditions, warning.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день наркоманія та пов'язана з нею злочинність стали джерелом зла для сучасного людства. За оцінками фахівців, вони перешкоджають прогресу суспільства, охоплюють всі верстви населення, руйнують фізичне і моральне здоров'я молоді, загрожують стабільності генофонду України, є криміногенними чинниками, що сприяють вчиненню злочинів [1, с. 5].

Підвищена суспільна небезпека наркозлочинності полягає ще й у тому, що це явище обумовлює самодетермінацію не тільки злочинів пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів (придбання, викрадання, зберігання, перевезення, збут, контрабанда тощо), а й детермінує інші злочини, які пов'язані зі здобуванням коштів для придбання наркотичних виробів (крадіжки, грабежі, розбій вбивства тощо); обумовлює злочини, що вчинюються в стані наркотичного сп'яніння та на ґрунті зловживання наркотичними засобами. Крім цього, зловживання наркотичними виробами особами, втягненими у незаконний обіг наркотиків, призводить до захворювання на наркоманію, до зараження ВІЛ/СНІДом, іншими невиліковними хворобами.

Слід констатувати, що жодна з державних програм з протидії наркотизації населення і незаконному обігу наркотиків, прийнята і реалізована за роки незалежності України, не виявилася ефективною. А діюча система запобігання наркоманії і пов'язаній з нею наркозлочинності не призвела до бажаних результатів. Навпаки, статистичні дані МОЗ та МВС України свідчать про загострення ситуації у цій сфері. Важливою причиною такого стану, на наш погляд, може розглядатися відсутність науково-обґрунтованої картини щодо територіальних особливостей наркозлочинності – про рівень кримінальної враженості територій, географії її розповсюдженості, особливості стану та структури, регіональної специфіки злочинності. У цьому контексті інструментом і одночасно інноваційним методом дослідження злочинності може виявитися регіональний підхід. Саме він дозволяє виявити територіальні особливості наркозлочинності, її причини та умови, і, як наслідок, диференційовано підійти до організації запобігання злочинності. Наведене обумовлює **актуальність** обраної теми дослідження.

Стан дослідження. Проблемам дослідження наркозлочинності приділяли значну увагу такі відомі вчені, як Ю.В. Баулін та В.І. Борисов [1], В.І. Женунтій [2], А. П. Закалюк [3, с. 424-451], А.А. Музика [4], О.В. Одерій та В.М. Лисенко [5], М.П. Селіванов та М.С. Хруппа [6], Є.В. Фесенко [7,8], В.П. Філонов [9, с. 105-136] та інші вчені. В основному увага вчених зосереджувалася на дослідженні кримінально-правових, криміналістичних та криміноло-

гічних аспектів у контексті загальнодержавної боротьби з цим видом злочинності. Довгі роки поза увагою українських вчених залишився такий важливий напрямок в кримінології, як дослідження територіальних особливостей розподілу наркозлочинності та побудова системи протидії цьому виду злочинності з урахуванням її регіональних особливостей.

Отже, **мета статті** полягає у вивченні регіональних особливостей розподілу наркозлочинності на території України, виділення зон з найбільшою кримінальною враженістю, надання обґрунтованих рекомендацій правоохоронним органам із вдосконалення протидії наркозлочинності що базувалися б на урахуванні її територіально-просторових та часових особливостей.

Виклад основного матеріалу. Аналіз стану злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення свідчить про те, що протягом останніх років в Україні кожен 10 злочин вчиняється саме цієї категорії. Комплексний аналіз її динамічних показників свідчить, що в Україні за останні 10 років відбулося її значне зростання. Якщо у 2001 році в нашій країні було зареєстровано 47 833 злочинів, то у 2011 році їх налічувалося 53 206 факти, тобто базисний темп зростання становить +11%.

За своєю структурою наркозлочинність в Україні має такий вигляд: перше місце посіли незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту (ст. 309 КК України), їх питома вага у структурі наркозлочинності сягає 54%. На другому місці знаходиться незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту, а так само незаконний збут наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 307 КК України) – 27,75%. На третьому місці опинилися злочини, пов'язані з незаконним посівом або вирощуванням снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України), – 8,04% [2, с. 64].

Аналіз абсолютних та відносних показників досліджуваного виду злочинності свідчить про її суттєві регіональні відмінності за всіма основними показниками злочинності – рівнем, структурою, коефіцієнтами, географією тощо. Так, в окремих регіонах нами зафіксована різниця між кількістю зареєстрованих наркозлочинів майже у 10 разів. Так, у східних областях України щорічно фіксується близько 4,5 тисячі таких злочинів, тоді як у західних – лише 650–700. Наприклад, у 2011 році у Донецькій області зареєстровано 4817 наркозлочинів, у Дніпропетровській

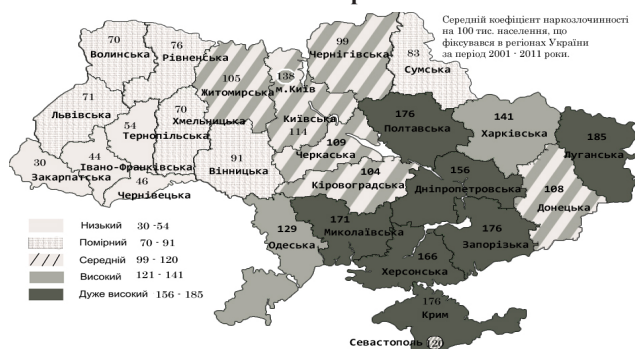
– 4669, у Луганській – 4681, і відповідно, у західних областях: у Івано-Франківській – 581, Тернопільській – 654, Хмельницькій – 713, Чернівецькій – 562 факти.

Не менш вражаючими спостерігаються відмінності в інтенсивності цієї категорії злочинів. Інколи між східними та західними областями вони сягають 5-6 кратні розміри. Наприклад, у 2011 році у крайній західній – Закарпатській – області зафіксовано 34 злочини на 100 тис. населення, а у крайній східній – Луганській – 204 злочини на 100 тис. населення. Схожі відмінності спостерігаються і за іншими регіонами України (Карта № 1).

Розраховані та проаналізовані нами дані кримінально-правової статистики МВС у 27 регіонах в Україні (24 областях, АР Крим, м. Київ та м. Севастополь) за період 2001–2011 років дали нам можливість отримати середні показники коефіцієнтів інтенсивності злочинності на 100 тис. населення, а також середні показники структури та динаміки наркозлочинності. На їх основі нам вдалося виявити певні регіональні закономірності наркозлочинності в Україні та згрупувати регіони за рівнем кримінальної враженості її територіального простору.

Отримані дані ми проранжували і за спеціальною методикою поділили на п'ять груп – з низьким, помірним, середнім, високим та дуже високим рівнем кримінальної враженості. За нашими розрахунками, територія України характеризується нерівномірним розподілом наркозлочинності. Найвища концентрація злочинності спостерігається у східних та південних регіонах України. Луганська, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська, Полтавська, Миколаївська, Херсонська, Одеська, АР Крим, м. Київ та м. Севастополь входять у негативну криміногенну зону. Вони характеризуються високими та дуже високими коефіцієнтами наркозлочинності – в середньому від 120 до 200 злочинів на 100 тис. населення. Західні регіони – Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Волинська, Рівненська, Хмельницька та Вінницька області, навпаки, входять у позитивну криміногенну зону і характеризуються низькими та помірними показниками кримінальної враженості – в середньому від 30 до 90 злочинів на 100 тис. населення. Для групи регіонів, яку складають частини областей північної та центральної України – Житомирська, Київська, Чернігівська, Черкаська та Кіровоградська є характерним перехідний (середній) тип кримінальної враженості. За даними нашого дослідження, найбільшою кримінальною враженістю досліджуваним видом злочинності характеризуються високо урбанізовані промислові регіони півдня та сходу України. Найменшою – сільськогосподарські регіони західної, північної та центральної України (Карта № 1).

Середній коефіцієнт інтенсивності наркозлочинності на 100 тис. населення, що фіксувався в Україні за період 2001-2011 роки

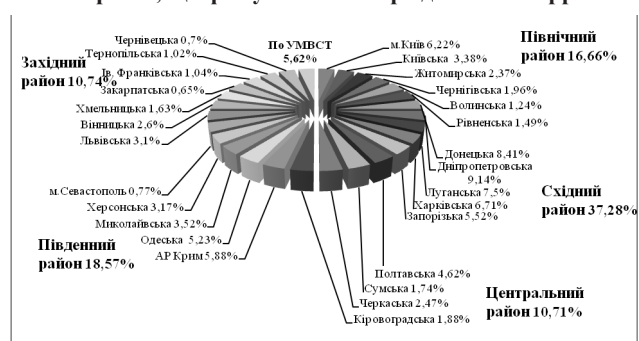
Карта № 1

Важлива кримінологічна інформація міститься у порівнянні наших даних з результатами дослідження В.В.

Лунесова, який наводить світові показники наркозлочинності. Так, за його даними, середні коефіцієнти наркозлочинів на 100 тис. населення за регіонами у світі мають такий розподіл: Північна Америка – 20; Західна Європа – 15,1; Африка – 43,6; Латинська Америка – 13,6; Східна Європа – 18,4 [10, с. 67]. Неважко помітити, що навіть у «благополучних» регіонах України рівень кримінальної враженості у декілька разів перевищує світові показники. А регіони із зони негативної кримінальної враженості у десятки разів перевищують світовий рівень враженості територій наркозлочинністю.

За структурним розподілом досліджуваної злочинності також існують суттєві відмінності. Як правило, східні області України мають більшу питому вагу у структурі злочинності, ніж західні або центральні. Наприклад, п'ять областей східної України (Донецька, Дніпропетровська, Луганська, Запорізька та Харківська) складають майже 40% від загальноукраїнської наркозлочинності, тоді як сім областей західної (Вінницька, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Чернівецька, Тернопільська та Хмельницька) – лише 10 відсотків (Мал. 1).

Середні показники вчинених наркозлочинів по регіонах України, що фіксувалися в період 2001-2011 рр.

Мал. 1

Аналіз динаміки злочинності у сфері обігу наркотиків свідчить про те, що за середнім темпом приросту у період з 2001 по 2011 роки існують також суттєві диспропорції. Так, 15 областей України характеризуються темпами приросту наркозлочинності, які значно перевищують середні загальноукраїнські темпи приросту цього виду злочинності. Найвищі темпи приросту спостерігаються у Чернівецькій області +9%, Вінницькій +6%, у м. Севастополі +5% та у Запорізькій області +5%. Решта областей – Хмельницька, Миколаївська, Херсонська, Закарпатська, Донецька, Тернопільська, Київська, Черкаська, Луганська, м. Київ та АР Крим характеризуються середніми темпами приросту від +1,13 до 4% (Рис.2). Вони характеризуються як регіони з явно вираженими негативними тенденціями наркозлочинності. Решта областей мають або значно нижчі від загальноукраїнських темпів приросту, або взагалі

Мал. 2

характеризуються темпами зниження наркозлочинності. Вони відрізняються від вищеперелічених позитивними тенденціями злочинності у сфері обігу наркотиків.

Причини таких відмінностей містяться в історичних особливостях формування та розвитку територій України, їх природно-географічній, соціально-культурологічній та економічній специфіці.

Висока концентрація регіонів у негативній криміногенній зоні пояснюється наявністю певного середовища, яке сприяє існуванню та відтворенню на їх територіях наркозлочинності. Криміногенні фактори тут виявляють більшу активність, ніж антикриміногенні, а система протидії наркозлочинності тут не досягає очікуваного результату. Серед багатьох факторів, що впливають на стан злочинності, у регіонах негативної криміногенної зони нами виявлений фактор байдужого, а іноді толерантного відношення до наркоманії та пов'язаної з нею злочинності з боку населення. Крім цього, спостерігається відсутність з боку державних та регіональних правоохоронних органів чіткої політики, спрямованої на зниження рівня наркотизації населення, на знищення сфери пропозиції наркотиків, обмеження сфери попиту на наркотичні засоби.

Висновки. Результати нашого дослідження дають підстави стверджувати про існування суттєвих системних недоліків в організації запобігання наркоманії та наркозлочинності, про легку доступність наркотичних засобів та сприятливі умови в окремих регіонах України для наркотизації населення і незаконного обігу наркотичних засобів. В цілому в Україні існує сприятливе середовище для подальшого загострення нароситуації в країні. Регіональні програми з протидії злочинності здебільшого мають декларативний характер, а реакція правоохоронних органів на наркозлочинність не відповідає реальному

стану криміналізації суспільства. Вони не ґрунтуються на реальній криміногенній ситуації, на прогнозі її розвитку. Не враховуються тенденції наркозлочинності, особливості її детермінації та сучасних форм прояву і можливостей розповсюдження наркотиків, в тому числі через Інтернет і мережі комерційних аптек. Під час планування, програмування та організації протидії наркозлочинності не використовуються інноваційні заходи з протидії злочинності, рідко використовуються можливості ЗМІ та Інтернету у формуванні антинаркотичної ідеології.

У контексті вдосконалення запобіжної діяльності хотілося б звернути увагу державних та правоохоронних органів на необхідність проведення політики протидії наркозлочинності з урахуванням територіальних особливостей злочинності, закономірностей її регіонального розподілу, тенденцій та специфіки територіальної детермінації. Діяльність правоохоронних органів має бути спрямованою не на притягнення до відповідальності рядових споживачів наркотиків, а на викорінення сфери пропозиції та обмеження сфери попиту наркотиків. Вкрай важливим тут є використання можливостей засобів масової інформації та Інтернету для створення у суспільстві атмосфери негативного відношення до незаконного обігу наркотичних засобів, виявлення місць розповсюдження наркотичних засобів та осіб, що займаються такою діяльністю. Ефективною новелою тут може виявитися запровадження практики щоквартального звіту перед населенням керівників правоохоронних органів у прямому ефірі радіо або телебачення про стан протидії незаконному обігу наркотиків з одночасним отриманням інформації від населення про місця збуту наркотиків та осіб, що займаються такою діяльністю чи потерпілих від неї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) / Баулін Ю.В., Борисов В.І., Дорош Л.Д. [та ін.] ; за заг. ред. Ю.В. Бауліна, Л.В. Дорош. – Х. : Право, 2005. – 256 с.
2. Женунтій В.І. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти, запобігання: [монографія] / В.І. Женунтій, А.М. Бабенко. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. – 224 с.
3. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 - х кн / А.П. Закалюк. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. –
Кн. 2 : Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. – 2007. – 712 с.
4. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А.А. Музика. – К. : Логос, 1998. – 324 с.
5. Одерій О.В. Розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: [науково-практичний посібник] / О. В. Одерій, В. М. Лисенко. – Х. : Золоті сторінки, 2004. – 164 с.
6. Селіванов М.П. Антинаркотичне законодавство України. Теорія. Історія. Коментар / М.П. Селіванов, М.С. Хруппа. – К. : Юрінком, 1997. – 352 с.
7. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони: монографія / Є.В. Фесенко. – К. : Атіка, 2004. – 280 с.
8. Фесенко Є.В. Кримінально-правовий захист здоров'я населення: Коментар законодавства та судової практики / Є.В. Фесенко. – К. : Істина, 2001. – 192 с.
9. Филонов В.П. Актуальные проблемы современной криминологии: монография / В.П. Филонов. – Донецьк : Донеччина, 1997. – 288 с.
10. Лунеев В.В. Эпоха глобализации и преступность / В.В. Лунеев. – М. : Норма, 2007. – 272 с.